

ชิ้นไหมคำเชียงตุง: การสืบทอดและผลิตซ้ำ ในวัฒนธรรมล้านนาร่วมสมัย

วสิน อุณจะนำ¹

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมา ความหมาย และบทบาทความสำคัญของผ้าชิ้นไหมคำต่อราชสำนักเชียงตุง 2) การเปลี่ยนแปลงความหมาย การสร้างคุณค่าและบทบาทของผ้าชิ้นไหมคำในวัฒนธรรมร่วมสมัย 3) ปัจจัยและบริบททางสังคม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผ้าชิ้นไหมคำในวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาจากเอกสาร หลักฐานลายลักษณ์ (Documentary study) และการศึกษาภาคสนาม (Field study) ผลวิจัยพบว่า 1) ผ้าชิ้นไหมคำ เป็นหนึ่งในเครื่องแต่งกายที่มีความหมาย แสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นสูง ใช้แบ่งสถานภาพทางสังคม ได้รับการยอมรับและผลิตซ้ำโดยสตรีในราชสำนักเชียงตุงจากรุ่นสู่รุ่น 2) ผ้าชิ้นไหมคำในวัฒนธรรมร่วมสมัย มีการเปลี่ยนแปลงความหมาย กลายเป็นเครื่องแต่งกายล้านนาแบบหนึ่ง อยู่ในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดบทบาทต่อวัฒนธรรมร่วมสมัยคือ ทำให้เกิดการผสมผสานกันของหลายวัฒนธรรม 3) ปัจจัยและบริบททางสังคม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผ้าชิ้นไหมคำ เกิดขึ้นจากสองปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายในที่มาจากคุณค่าของผ้าชิ้นไหมคำเอง กับปัจจัยภายนอกที่เป็นผลมาจากบริบททางสังคม ผลที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปใช้ขยายความรู้เกี่ยวกับผ้าและการแต่งกายของล้านนา ตลอดจนนำไปต่อยอดในเชิงคติชนสร้างสรรค์ได้อีกด้วย

คำสำคัญ: ชิ้นไหมคำเชียงตุง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมล้านนาร่วมสมัย

¹ นักศึกษาหลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาล้านนาศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อีเมล: tee_kanok@hotmail.com

² รองศาสตราจารย์ ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อีเมล: songsaknoi@gmail.com

Kengtung Metallic Threads Tube Skirts: Cultural Transmission and Reproduction in Contemporary Lanna Culture

Wasin Aunchanum³   Songsak Prangwattanakul⁴

Abstract

The objectives of this research paper are to study (1) the history, meaning, and roles of the skirts within Kengtung court, (2) its re-evaluation in the contemporary context, and (3) factors and social contexts that contribute to such re-evaluations. The research employed a qualitative methodology combining documentary approaches and field studies. The findings are as follows: (1) Metallic thread tube skirts used by ladies of noble status in the Kengtung court were among the discerning garment items representing the wearers' ethnic identity and nobility. They were woven by court ladies, with the weaving techniques passed on from one generation to the next. (2) The tradition metallic thread tube skirts have obtained new meanings as a kind of Lanna-style garment piece, one of the cultural products that projects the notion of multi-cultural fusion in contemporary society. (3) The value of the skirts as an object and the social context in which they are worn, represent two main factors contributing to the symbolic transformation of metallic thread tube skirts. The presented findings contribute new facets to the study of Lanna textiles and clothing and may also be of value to other areas of folklore studies.

Keywords: Kengtung Metallic threads tube skirts, cultural reproduction, contemporary Lanna culture

---

³ Graduate student, Master of Arts (Lanna Studies), Graduate school, Chiang Mai University. e-mail: tee_kanok@hotmail.com

⁴ Assoc. Prof., Lan Na Studies Center, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. e-mail: songsaknoi@gmail.com

บทนำ

ผ้า คือ วัฒนธรรมที่อยู่คู่กับมนุษย์มาอย่างยาวนาน เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต จากหลักฐานทางโบราณคดี มนุษย์รู้จักทอผ้ามาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากจะใช้เพื่อห่อหุ้มร่างกายแล้วยังรู้จักตกแต่งให้ผ้ามีลวดลายสีสันให้เกิดความงดงาม ทำให้เห็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตน เอกลักษณ์นี้อาจเกิดขึ้นจากสภาพภูมิศาสตร์ อาชีพ หน้าที่ในสังคม ความเชื่อ สะท้อนความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างบุคคลกับชุมชน ผ้าและเครื่องแต่งกายยังเป็นสิ่งสะท้อนความคิดของชุมชน หรือสังคม เพราะสังคมได้ใช้เครื่องแต่งกายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการควบคุมกลุ่มคนในชนชั้นต่างๆ (Tangtavonsirikul, 1998 : 83)

วัฒนธรรมผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอดีต มีบทบาทสำคัญต่อสังคม **ประการแรก** คือ ผ้าทอจากแหล่งต่าง ๆ ได้แสดงสถานภาพของชุมชนนั้นๆ ยิ่งเมืองใดมีความสามารถในการผลิตผืนผ้าที่มีความงดงามละเอียดประณีตย่อมแสดงให้เห็นว่าชุมชนนั้น เป็นเมืองใหญ่ พลเมืองมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เมืองมีการพัฒนาทางสังคมสูง **ประการที่สอง** ผ้าได้บ่งชี้ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับเครือญาติและชุมชน วิธีการทอและลวดลายต่าง ๆ ผู้ทอล้วนต้องได้รับการสืบทอดมาจากสมาชิกภายในครอบครัว หากชุมชนมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานลายผ้าจะเป็นเครื่องยืนยันถึงถิ่นฐานเดิม **ประการที่สาม** ผ้าแสดงระดับชนชั้นในสังคม เป็นเครื่องบ่งชี้สถานภาพได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็น ผู้ใหญ่กับผู้น้อย ผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง **ประการที่สี่** ผ้าสะท้อนฐานะของผู้สวมใส่ ผ้าสำหรับผู้มีฐานะร่ำรวยจะทอด้วยวัสดุมีค่านานาชนิด และประการสุดท้าย ผ้าแสดงให้เห็นความพร้อมของผู้หญิงไท การเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์เหมาะสมแก่การออกเรือน ดังนั้นผู้หญิงคนไหนจะฝึกฝนทอผ้าชนิดต่าง ๆ ให้ได้เพื่อใช้เป็นของประกอบพิธีแต่งงาน (Panitchapun, 2004 : 105-110) บทบาทความสำคัญเหล่านี้สะท้อนความสำคัญของวัฒนธรรมผ้าในสังคมไทในอดีต

เมืองเชียงตุง หรือเขมรัฐตุงคบุรี เป็นเมืองในหุบเขาที่ใหญ่ที่สุดของฝั่งตะวันออกแม่น้ำสาละวิน ปัจจุบันอยู่ในเขตรัฐฉาน สหภาพพม่า พลเมืองหลัก คือ ชาวไทเขิน ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นชาวไทลื้อกลุ่มหนึ่งที่มาอาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจิน จึงเรียกตัวเองว่า “ไทเขิน” ตามชื่อแม่น้ำ (Panitchapun, 2013 : 2) เชียงตุงมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ต่อดินแดนล้านนาอย่างใกล้ชิด เนื่องจากเมืองเชียงตุงถูกสร้างขึ้นโดยพญามังราย ปฐมกษัตริย์ของล้านนา จึงมีความสัมพันธ์กันในการเมือง สังคมและวัฒนธรรมอย่างเข้มข้น อย่างไรก็ตามเมื่อพม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในพ.ศ. 2429 เชียงตุงก็ถูกรวบเข้าสู่การเป็นอาณานิคมไปด้วยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงผันผวนทางการเมืองสมัยใหม่ จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุงและล้านนาค่อย ๆ จางหายไปนที่สุด

เมืองเชียงตุงในอดีต ปกครองโดยระบอบ “เจ้าฟ้า” ซึ่งสืบเชื้อมาจากราชวงศ์มังราย ปกครองมายาวนานถึง 619 ปี รวมทั้งสิ้น 43 รัชกาล ในช่วงที่ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ก็ยังคงรักษาระบบการปกครองแบบเดิมไว้ได้ แม้จะมีข้าหลวงอังกฤษควบคุมดูแล กระทั่งเมื่อพม่าได้รับเอกราช และเกิดการปฏิวัติของนายพลเนวิน ระบบเจ้าฟ้าจึงถูกยกเลิกไปใน ปี พ.ศ. 2505 โดยมีเจ้าฟ้าองค์สุดท้าย คือ เจ้าฟ้าชายหลวง (Ritpen, 2013 : 10) สตรีชนชั้นสูงในราชสำนัก ซายาของเจ้าฟ้ามีตำแหน่งสูงสุด เรียกว่า “มหาเทวี” หรือ “แม่เจ้านางเมือง” ส่วนซายา

องค์อื่น ๆ เรียกว่า “นางฟ้า” และเจ้านายสตรีทุกพระองค์ได้รับการยกย่องเรียกขานว่า “เจ้านาง” ทุกพระองค์ เจ้านางชาวเชียงตุงมีเครื่องแต่งกายที่งดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตน โดยสวมเสื้อสาบป้าย หรือที่เรียกว่า “เสื้อปัด” ที่ตัดจากผ้าแพรสีอ่อนหวาน เกลาผิวเป็นมวยใหญ่เหนือศีรษะประดับปิ่นทองคำและอัญมณี บางโอกาสจะโพกศีรษะด้วยผ้าแพร ในชีวิตประจำวันสวมผ้าขึ้นสองแบบคือ “ผ้าขึ้นตาเงิน” หมายถึงขึ้นที่มีลายริ้วสม่ำเสมอขวางลำตัว และ “ผ้าขึ้นตาลือ” หมายถึงผ้าขึ้นลายริ้วขวางลำตัว แบบที่ริ้วไม่สม่ำเสมอขึ้น นิยมต่อเชิงด้วยผ้าสีเขียวหรือม่วง

ส่วนโอกาสพิเศษ เช่น งานแต่งงาน งานพระราชพิธี ประเพณีปอยงานบุญ เป็นต้น เจ้านางจะสวมผ้าขึ้นที่ทอด้วยเส้นไหมคำ เรียกว่า “ผ้าขึ้นไหมคำ” มีลักษณะโครงสร้างประกอบด้วยหัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้น เส้นไหมคำที่นำมาทอเป็นตัวขึ้น นี้ เป็นเส้นโลหะสีทองที่ถูกรีดให้แบน ทำเป็นเส้นขนาดเล็ก พันเข้ากันแกนฝ้ายหรือไหม มีแหล่งผลิตสำคัญอยู่ในประเทศจีน อินเดียและฝรั่งเศส บางผืนประดับบริเวณเชิงผ้าขึ้นด้วยลวดลายดอกไม้ปักไหมคำ ต่อเชิงด้วยผ้ากำมะหยี่หรือผ้าแพรสีเขียว แม้ว่าผ้าขึ้นไหมคำจะปรากฏใช้ในหลายเมือง เช่น เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงตุง เมืองสิงห์ แต่ที่คนทั่วไปรู้จักกันมาก และหลงเหลือหลักฐานวัตถุให้ชมในปัจจุบัน คือ ขึ้นไหมคำจากเมืองเชียงตุง

ขึ้นไหมคำเชียงตุง ในอดีตถูกสงวนไว้สำหรับเจ้านาง หรือนางฟ้าสวมใส่ สามัญชนทั่วไป ไม่สามารถทอขึ้นไว้ใช้เองได้ มีธรรมเนียมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผ้าขึ้นไหมคำ คือ หอหลวงเมืองเชียงตุงจะมีผ้าขึ้นไหมคำ สำหรับเป็นของส่วนกลางประมาณ 4-5 ผืน ให้สตรีผู้ดีชาวไทเงินมายืมไปใช้ในพิธีแต่งงาน และยังมีผ้าขึ้นไหมคำแบบพิเศษคือ ขึ้นไหมคำปิง ที่ใช้ไหมคำในการทอมากเป็นพิเศษ (Juathong, 2015 : 307-310) ปัจจุบันผ้าขึ้นไหมคำที่เคยใช้ในราชสำนักเมืองเชียงตุงเป็นโบราณวัตถุหายากอยู่ในความครอบครองของทายาทเจ้านายเมืองเชียงตุง พิพิธภัณฑสถานและนักสะสม

ขึ้นไหมคำมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไปในหมู่นิยมวัฒนธรรมล้านนา เนื่องจากกระแสท้องถิ่นนิยมที่เฟื่องฟูขึ้นในปี พ.ศ. 2539 อันเป็นปีสำคัญที่เชียงใหม่ครบรอบ 700 ปี มีการค้นคว้าองค์ความรู้ด้านล้านนาชาติมากมาย หนึ่งในนั้นก็คือ องค์ความรู้เรื่องผ้าและการแต่งกายของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในล้านนา ภาพของขึ้นไหมคำ ถูกขบขันให้เด่นชัดขึ้นจากบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิตอยู่ในช่วง 700 ปี เมืองเชียงใหม่ คือ เจ้านางสุคันธา ณ เชียงใหม่ และเจ้าหญิงทิพวรรณ ณ เชียงตุง ขึ้นไหมคำจึงกลายเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง ถูกจัดให้อยู่ในฐานะนางพญาผ้าขึ้นล้านนา ซึ่งมีทั้งสิ้น 5 ประเภท ได้แก่ ผ้าขึ้นตีนจกไหมเงินไหมทองราช

สำนักล้านนา ผ้าขึ้นตีนจกน้ำท่วมจาก อ.ฮอด และอ.ดอยเต่า จ.เชียงใหม่ ผ้าน้ำป่าตพากท่า จ.อุตรดิตถ์ ผ้าขึ้นจกพิเศษเมืองน่าน และขึ้นไหมคำเชียงตุง (Sripasang, 2009 : 15) ทำให้มีการผลิตผ้าขึ้นไหมคำขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน เพื่อในใช้โอกาสต่าง ๆ เช่น การแสดงทางวัฒนธรรม งานแต่งงาน การแต่งกายสำหรับออกงานสังคม นอกจากนี้ยังถูกเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างของสังคมไทย ผ่านสื่อละครโทรทัศน์หลายเรื่อง

ผ้าขึ้นไหมคำเชียงตุง จึงมีความน่าสนใจในแง่เป็นงานศิลปวัตถุที่มีความสืบเนื่อง มีช่วงชีวิตที่ยาวนาน จากผ้าที่ถูกใช้โดยชนชั้นสูงในราชสำนัก สู่การกลายมาเป็นผ้าขึ้นที่สามัญชนในปัจจุบันสามารถใช้ได้ บทบาทและ

ความสำคัญของผ้าชิ้นใหม่คำในแต่ช่วงเวลาจึงมีความแตกต่างกัน มีการสืบทอดและผลิตซ้ำในวัฒนธรรมล้านนา ร่วมสมัย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตดังกล่าวยังขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาในประเด็นดังกล่าวเพื่อขยายความรู้เกี่ยวกับการศึกษาผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่ยังมีอยู่อย่างจำกัดให้กว้างขวางขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ความหมาย และบทบาทความสำคัญของผ้าชิ้นใหม่คำต่อราชสำนักเชียงตุง
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมาย การสร้างคุณค่าและบทบาทของผ้าชิ้นใหม่คำในวัฒนธรรมร่วมสมัย
3. เพื่อศึกษาปัจจัยและบริบททางสังคม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผ้าชิ้นใหม่คำในวัฒนธรรมร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานการค้นหาและอธิบายคำตอบของงานวิจัย เริ่มจากแนวคิดอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยมองว่า ผ้าชิ้นใหม่คำถูกสร้างขึ้นเพื่อความหมายในการนิยามตัวตนหรืออัตลักษณ์ของชาวไทเขิน เพื่อแบ่งแยกตัวเองออกจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่น ๆ นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดคติชนสร้างสรรค์ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผ้าชิ้นใหม่คำจากราชสำนักเชียงตุงสู่วัฒนธรรมร่วมสมัย

สำหรับแนวคิดการสืบทอดทางวัฒนธรรม (Cultural Transmission) และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) เป็นแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ ที่มักถูกนำมาใช้มองปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งมีพลวัต วัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากอดีต มักถูกปรับเปลี่ยนให้เข้าบริบทสังคมใหม่ในแต่ละยุค โดยการสืบทอดวัฒนธรรม คือ การรักษาและสืบสาน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม หรือวิถีการปฏิบัติต่าง ๆ ที่ทำกันจากรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยจะต้องคงองค์ประกอบและสาระสำคัญดั้งเดิมของวัฒนธรรมนั้น ๆ ไว้อย่างครบถ้วน (Natalang, 2015 : 115)

ในขณะที่การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นการหยิบเอาวัฒนธรรมบางอย่างมาใช้โดยให้ความหมายและคุณค่าใหม่ นอกจากนี้ยังรวมถึงการปรากฏของวัฒนธรรมดั้งเดิมบนพื้นที่ใหม่ รับใช้บริบทสังคมแบบใหม่ ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรมที่ถูกคัดเลือกให้ผลิตซ้ำนั้น ดำรงอยู่ต่อไปในสังคม ผ่านกระบวนการเลือกสรรทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดดังกล่าว เพื่ออธิบายบทบาทของผ้าชิ้นใหม่คำที่ยังคงรับใช้สังคมอยู่สืบเนื่องยาวนาน

ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมองว่า สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินที่เมืองเชียงตุง ผ้าชิ้นใหม่ค่าได้ถูกรับการสืบทอดหน้าที่การใช้สอย ในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตน ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการผลิตซ้ำขึ้นใหม่เพื่อรับใช้บริบทสังคมแบบใหม่ หน้าที่ใช้สอยแบบใหม่ จากกลุ่มผู้นิยมวัฒนธรรมล้านนาในล้านนา

นอกจากนี้ผู้วิจัย ยังใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการกลายเป็นสินค้า ในการพิจารณาบทบาทของผ้าชิ้นใหม่ค่า ในวัฒนธรรมร่วมสมัย ผ้าชิ้นใหม่ค่าได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง จากเดิมที่เป็นผ้าชิ้นทรงคุณค่าใช้ในราชสำนักเท่านั้น สามัญชนไม่มีสิทธิซื้อขาย หรือสวมใส่ได้ ก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงมาสู่การเป็นสินค้าที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และมูลค่าทางวัฒนธรรม การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในวัฒนธรรมร่วมสมัย จะยิ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชิ้นใหม่ค่าได้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามการนำแนวคิดทางสังคมศาสตร์และแนวคิดด้านคติชนวิทยานี้ เป็นเพียงการนำมาใช้ในสถานะ “เครื่องมือ” ในการศึกษา เพื่อช่วยให้มองเห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อพิสูจน์หรือตรวจสอบแนวความคิดแต่อย่างใด

2. วิธีการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวทางคติชนวิทยา ประกอบด้วยการศึกษาจากเอกสาร หลักฐานลายลักษณ์ (Documentary study) และการศึกษาภาคสนาม (Field study) จากพิพิธภัณฑ์ และคลังสะสมส่วนบุคคล ในเขตเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า ประเทศไทย ประเทศสิงคโปร์ และประเทศอังกฤษ นอกจากนี้ยังสำรวจผ้าชิ้นใหม่ค่าที่ผลิตซ้ำ จากสถานที่ประกอบธุรกิจขายผ้าทอพื้นเมือง ร้านเช่าชุดล้านนา ทั้งในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร

เก็บรวบรวมข้อมูลโดย วิธีการสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ ทายาทเชื้อสายเจ้านายเมืองเชียงตุง ปราชญ์ชาวบ้านผู้รู้ท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจผ้าพื้นเมือง และนักวิชาการ การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 22 คน โดยผู้ให้ข้อมูลหลักยินดีให้สามารถเข้าถึงข้อเท็จจริงในการอ้างอิงทางวิชาการได้ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการอธิบายเชิงพรรณนา (Descriptive) เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดทางสังคมศาสตร์และคติชนวิทยา นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล และอภิปรายผลการศึกษาร่วมกับแนวคิดทฤษฎี นำเสนอด้วยวิธีการบรรยาย แสดงภาพประกอบ แผนผัง ตารางต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

การวิจัยดำเนินการระหว่างเดือนมกราคม 2560 ถึง เดือนธันวาคม 2562

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ข้อ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ความหมาย และบทบาทความสำคัญของผ้าซิ่นไหมคำต่อราชสำนักเชียงตุง

ผ้าซิ่นไหมคำถูกใช้ในราชสำนักเชียงตุงมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จากการหลักฐานทางประวัติศาสตร์เข้าใจว่าซิ่นไหมคำ เป็นผ้าซิ่นซึ่งกันมานานหลายร้อยปีแล้วในราชสำนักรัฐไท บริเวณรัฐฉาน เนื่องจากปรากฏการณ์กล่าวถึงในตำนานพื้นเมืองเชียงตุง สมัยเจ้าสารัมพะยะปกครองเมืองเชียงตุง เจ้าฟ้าเมืองแสนหวิมีความประสงค์จะสว่ขอเจ้านางเมืองเชียงตุงไปเป็นชายา ผิงเชียงตุงจึงขอ “เครื่องสอดหมาย” หรือสินสอด เพื่อใช้ในการสว่ขอเจ้านาง โดยหนึ่งในรายการเครื่องสอดหมาย ระบุถึงผ้าซิ่นไหมคำอยู่หลายประเภท (Bunkhum, 2012 : 191) แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่และความสำคัญของผ้าซิ่นชนิดนี้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานผ้าซิ่นไหมคำโบราณ ที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันทั้งสิ้น 31 ผืน สามารถแบ่งผ้าซิ่นไหมคำ ออกได้เป็น 3 ประเภทตามรูปแบบและลักษณะการใช้งาน ดังนี้

- 1) ผ้าซิ่นไหมคำ แบบลายปักเครือเถาดอกไม้
- 2) ผ้าซิ่นไหมคำ แบบปักแถบดินและแล่ง
- 3) ผ้าซิ่นไหมคำปิง

ภาพที่ 1 ผ้าซิ่นไหมคำที่ใช้ในราชสำนักเชียงตุง 3 ประเภท ได้แก่ (1) ผ้าซิ่นไหมคำแบบลายปักเครือเถาดอกไม้ (2) แบบปักแถบดินและแล่ง (3) ผ้าซิ่นไหมคำปิง ที่ทอด้วยเส้นไหมคำตลอดผืน (ที่มาภาพ : ถ่ายโดยผู้วิจัย)

ผ้าซิ่นไหมคำแบบประดับแถบแล่ง (2) เป็นซิ่นไหมคำที่มีฐานานุศักดิ์สูงสุด ใช้สำหรับเจ้านางสวมคู่กับเสื้อกาบคำ ในพิธีเสกสมรสที่สำคัญ มักเป็นพิธีระหว่างเจ้านางระดับสูงกับเจ้าฟ้า หรือเจ้าชายคนสำคัญ วัสดุที่ใช้มีส่วนประกอบของทองคำแท้ ระดับรองลงมา คือ ผ้าซิ่นไหมคำปิง (3) และผ้าซิ่นไหมคำแบบประดับลายบัวคว่ำบัวหงาย (1) มักใช้สวมใส่ในงานพิธีสำคัญไปจนถึงงานประเพณีทางศาสนา เช่น งานเสกสมรส งานปอย งานรับแขกเมือง เป็นต้น ผู้ใช้ผ้าซิ่นสองประเภทนี้ มีตั้งแต่เจ้านางระดับสูง เหล่าข้าหลวงในราชสำนัก ไปจนถึงบุตรสาวขุนนางหรือคหบดี

ผ้าซิ่นไหมคำมีความหมายในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นสูง เนื่องจากวัสดุที่นำมาใช้ล้วนเป็นของมีค่าหายากจากต่างแดน ซึ่งทำให้เกิดภาพการผูกขาดการแข่งขันทางสถานะภาพ ความหรูหราของวัสดุสะท้อนถึงความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรหายาก ซึ่งชนชั้นสูงเท่านั้นที่จะสามารถทำได้

บทบาทสำคัญของชิ้นไหมคำ คือ การเป็นเครื่องแต่งกายที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สำหรับชนชั้นสูงชาวเชียงตุง ได้รับการผลิตซ้ำโดยสตรีในราชสำนักจากรุ่นสู่รุ่น และแสดงออกผ่านการสวมใส่ในงานสำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น พิธีราชาภิเษก งานเสกสมรส งานออกรับราชทูตแขกเมือง รวมถึงงานประเพณีทางศาสนา งานสำคัญเหล่านี้เจ้านางต้องปรากฏองค์อยู่ท่ามกลางที่ประชุมชน ผ้าชิ้นไหมคำจึงเป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้แยกความแตกต่างระหว่างเจ้านางเมืองเชียงตุง และเจ้านางจากเมืองอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

ชิ้นไหมคำยังแสดงให้เห็นถึงอำนาจของผู้สวมใส่อีกด้วย อำนาจที่ปรากฏอยู่ในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในราชสำนักเป็นอำนาจสามประเภท ได้แก่ อำนาจแห่งการเป็นกษัตริย์ในพุทธศาสนา อำนาจที่มาจากความสัมพันธ์ของสองอาณาจักร และอำนาจที่มาจากการสมรสระหว่างเมือง (Conway, 2003 : vii) นอกจากนี้กรรมวิธีการผลิตตลอดจนถึงการนำไปใช้ ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสตรีในราชสำนักที่ต้องสนับสนุนเจ้าฟ้า เป็นผู้รับผิดชอบงานในครัวเรือน ดูแลการเงินภายในหอหลวง กระบวนการผลิตผ้าชิ้นอย่างเป็นระบบขั้นตอน เป็นสิ่งที่ขัดเกลาคความ เป็นสตรีชนชั้นสูง ทำให้เกิดการตระหนักและรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ นอกจากนี้ยังสะท้อนโลกทัศน์และความเชื่อของสตรี ที่ปรากฏอยู่บนลวดลายผ้าอีกด้วย

2. การสืบทอดและผลิตซ้ำผ้าชิ้นไหมคำในพื้นที่เชียงตุงและล้านนา

แม้ว่าในอดีต ผ้าชิ้นไหมคำจะเป็นเครื่องแต่งกายที่ถูกสงวนไว้สำหรับสตรีในราชสำนักเชียงตุงเท่านั้น แต่ภายหลังผ้าชิ้นไหมคำก็ถูกฟื้นฟูและได้รับการสืบทอดหน้าที่ใช้สอยขึ้นอีกครั้ง ทั้งในพื้นที่เมืองเชียงตุงเอง ในฐานะที่เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทเขิน ในขณะที่เดียวกันตัวผ้าชิ้นไหมคำผืนดั้งเดิมซึ่งเคยใช้กันในราชสำนักนั้น ถูกโยกย้ายข้ามพรมแดนเข้าสู่ด่านแม่สาย ก่อนขนล้าเลียงมายังจังหวัดเชียงใหม่ตามลำดับ และถูกซื้อขาย กลายเป็นของสะสม ทรงคุณค่าสำหรับนักสะสมหลายท่าน และเกิดการสืบทอดหน้าที่ใช้สอยดั้งเดิม บางอย่างไว้ได้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1) การสืบทอดและผลิตซ้ำผ้าชิ้นไหมคำในสังคมเชียงตุงร่วมสมัย

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในเชียงตุงและพม่า ทำให้ระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าล่มสลายไป ผ้าชิ้นไหมคำซึ่งแต่เดิมจำกัดการใช้เฉพาะกลุ่มเจ้านาย ได้ถูกเลือกใช้โดยชาวเชียงตุงให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทเขิน โดยมีกระบวนการเลือกเฟ้นผ่านการสร้างภาพลักษณ์ของสตรีไทเขิน ที่ถูกสร้างโดยทายาทชนชั้นสูงก่อน ต่อมากลุ่มพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมได้เข้ามาเป็นตัวประสาน โดยการนำวัฒนธรรมของชนชั้นสูงที่สูญหายไปแล้ว ให้นำกลับมาใช้ใหม่ในกลุ่มสามัญชนหรือพลเมืองชาวเมืองเชียงตุงอย่างแพร่หลาย และถูกยกย่องให้เป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของไทเขินในที่สุด

บุคคลหนึ่งที่มีส่วนในกระบวนการนี้ คือ Kyaw Ye Myint Aung หรือชื่อภาษาไทย “ชายหลวง” ชาวเชียงตุงรุ่นใหม่ได้ทำการสืบทอดและฟื้นฟูการทำผ้าชิ้นไหมคำตามกรรมวิธีปักแบบโบราณ โดยแรงบันดาลใจในการฟื้นฟูเกิดขึ้นจากความสนใจภาพถ่ายเก่าและประวัติศาสตร์ ต่อมาได้มีโอกาสเข้าไปพูดคุยสัมภาษณ์กับบุคคลที่เคยอยู่ร่วมเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยปกครองด้วยระบบเจ้าฟ้า จึงยังทำให้เกิดความสนใจและหลงใหลใน

เครื่องแต่งกาย ขณะเดียวกันประโยชน์จากการติดต่อสื่อสารผ่านสื่อสังคม ยิ่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้กลับไปมาระหว่างเชียงตุงและประเทศไทย จึงผลิตซ้ำแฟชั่นใหม่คำในรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบประยุกต์ เพื่อให้สอดคล้องกับความนิยมและแฟชั่นในยุคสมัยใหม่ สำหรับนำไปใช้ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงานหรือการแต่งในพิธีร่วมทำบุญสำคัญ นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปักผ้าชิ้นใหม่คำ ให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ชาวเชียงตุงอีกด้วย

การใช้ผ้าชิ้นใหม่คำของชาวเชียงตุงในปัจจุบัน ได้รับการสืบทอดในฐานะเครื่องแต่งกายในโอกาสสำคัญ เช่น งานแต่งงาน งานทำบุญ พิธีบอยสำคัญของเมือง ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงออกทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินในพม่าด้วย

2) การสืบทอดและผลิตซ้ำแฟชั่นใหม่คำในสังคมล้านนาร่วมสมัย

การสืบทอดและการผลิตซ้ำที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมผ้าล้านนา เป็นผลมาจากการเกิดขึ้นของกระแสท้องถิ่นนิยม ซึ่งได้เริ่มก่อตัวขึ้น ในราว พ.ศ. 2500 ในยุคเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา และพัฒนาให้เชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภาคเหนือ ซึ่งรัฐก็ให้การสนับสนุนให้การแสดงออกทางอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวไปพร้อม ๆ กัน ในขณะนั้นเกิดปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมล้านนาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น การเกิดขึ้นของนิตยสารคนเมือง การสร้างประเพณีประดิษฐ์ขึ้นโตกดินเนอร์ การฟื้นฟูการแต่งกายล้านนาด้วยเสื้อหม้อฮ่อม

นอกจากนี้การมีสถาบันการศึกษาภายในท้องถิ่น มีส่วนช่วยทำให้การค้นคว้าศึกษาด้านล้านนาคดีเติบโตอย่างมั่นคง ในปี พ.ศ. 2526 ได้มีการก่อตั้งคณะวิจิตรศิลป์ และ พ.ศ. 2528 ก่อตั้งโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้นภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การเกิดขึ้นของทั้งสองสถาบัน ทำให้เกิดศูนย์กลางที่เป็นแหล่งรวมอาจารย์และนักวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา เช่น วิถี พานิชพันธุ์ เผ่าทอง ทองเจือ ทรงศักดิ์ ปรารค์วัฒนากุล เครือมาศ วุฒิการณ์ เป็นต้น เกิดการสร้างกิจกรรมความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมในทุกรูปแบบ ทั้งการจัดอบรม ประชุมเสวนา จัดนิทรรศการ การเดินแฟชั่นโชว์เครื่องแต่งกายย้อนยุค สอดรับกับนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นปีที่ท่องเที่ยวไทย จากนั้น พ.ศ. 2531-2532 เป็นปีศิลปวัฒนธรรมไทย และจนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2539 เป็นวาระโอกาสที่เชียงใหม่ครบรอบ 700 ปี ภาครัฐส่งเสริมให้จังหวัดเชียงใหม่จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนาในทุกประเภท ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรมล้านนา และสร้างความสืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (Pakdeenarong, 2004 : 44) ซึ่งกลายเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมอย่างดีที่ทำให้นักสื่อสารมวลชนนำไปใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสื่อประเภทต่าง ๆ

การสร้างความรู้เกี่ยวกับชิ้นใหม่คำ เกิดขึ้นจากการผลิตซ้ำเกี่ยวกับเรื่องราวอันน่าค้นหาของเมืองเชียงตุงอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากหนังสือสารคดีและปกิณกะต่างๆ แต่ปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดการสืบค้นเรื่องราวของผ้าชิ้นใหม่คำอย่างเป็นวงกว้างนั้น เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2530 จากเหตุการณ์สำคัญ ดังนี้

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	สื่อ
2533	งานพระราชทานเพลิงศพของเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง มีการจัดพิธีตามขนบธรรมเนียมโบราณ มีการออกอากาศในข่าวพระราชสำนัก และเผยแพร่ในรายการสารคดี “โลกสลัปสี”	โทรทัศน์
2536	ละคร “วันนี้ที่รอคอย” ช่อง 7 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าดินแดนสมมติ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายนำแรงบันดาลใจมาจากวัฒนธรรมเจ้าฟ้าในรัฐฉาน	โทรทัศน์
2537	ละคร “เจ้านาง” ช่อง 5 ในเรื่องมีเมืองสมมติชื่อเมืองนาย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแรงบันดาลใจจากวัฒนธรรมไทเขินแห่งเมืองเชียงตุง มีผ้าชิ้นใหม่คำรวมอยู่ด้วย	โทรทัศน์
2545	ละคร “บ่วงบรรจถรณ์” ช่อง 7 เป็นเรื่องราวเหตุการณ์อิงประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง โดยเฉพาะ ตัวละครต่าง ๆ อ้างอิงถึงบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง	โทรทัศน์
2546	วิลักษณ์ ศรีป่าซาง เผยแพร่บทความ “เบญจภาคีภูษิตาภรณ์พิลาส นางพญาผ้าซิ่นแห่งล้านนา” ลงเป็นตอนๆ ในนิตยสารสกุลไทย โดยเนื้อหาแนะนำเสนอผ้าซิ่นล้านนา 5 ประเภท ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนางพญาผ้าซิ่น โดยมีผ้าซิ่นใหม่คำเชียงตุง เป็น 1 ใน 5	นิตยสาร
2554	ละคร “รอยไหม” ช่อง 3 เนื้อเรื่องยังเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการใช้ผ้าของล้านนา นางเอกสวมผ้าซิ่นใหม่คำเชียงตุง	โทรทัศน์
2556	หนังสือ “เจ้านาง” โดยสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ	หนังสือ
2558	หนังสือ “นครเชียงตุง” โดยไพศาล จั้วทอง	หนังสือ
2559	ละคร “เจ้านาง” รีเมค ช่อง 7 เครื่องแต่งกายในละครอ้างอิงวัฒนธรรมการแต่งกายแบบเชียงตุง มีผ้าซิ่นใหม่คำรวมอยู่ด้วย	โทรทัศน์
2560	ละคร “รากนครา” รีเมค ช่อง 3 เครื่องแต่งกายในละครอ้างอิงวัฒนธรรมการแต่งกายแบบเชียงตุง มีผ้าซิ่นใหม่คำรวมอยู่ด้วย	โทรทัศน์

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์	สื่อ
2560	ละคร “บ่วงบรรจถรณ์” รีเมค ช่อง 3 เป็นเรื่องราวเหตุการณ์อิงประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุงโดยเฉพาะ ตัวละครต่าง ๆ ได้อ้างอิงถึงบุคคลประวัติศาสตร์ที่มีตัวตนอยู่จริง	โทรทัศน์

สื่อประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ทำให้เกิดกระแสความนิยมวัฒนธรรมล้านนาและเชียงใหม่คำ จนกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดการสืบทอดและผลิตซ้ำขึ้นใหม่คำอย่างเป็นรูปธรรมในที่สุด

การผลิตซ้ำคำขึ้นใหม่คำขึ้นครั้งแรก ๆ จึงเป็นไปเพื่อการแสดงทางวัฒนธรรม โดยเริ่มประมาณช่วง พ.ศ. 2530 ผลงานจากร้านเครื่องแต่งกายล้านนาที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น ได้แก่ ร้านสบันงา จังหวัดเชียงใหม่ ร้านโกมลผ้าโบราณ จังหวัดแพร่ แต่ก็ยังไม่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ต่อมาราว พ.ศ. 2540 ได้เกิดกระแสความนิยมชุดแบบเจ้านายเชียงตุง ในงานทางวัฒนธรรมต่างๆ ผลมาจากการแต่งตัวเลียนแบบละครเรื่องดัง เช่น วนิด์ที่ รอคอย เจ้านาง บ่วงบรรจถรณ์ เป็นต้น ประกอบกับเริ่มมีบริษัทจัดงานทางวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบ (Event organizer) จึงเกิดการผลิตซ้ำคำขึ้นใหม่คำเชียงตุงออกมาอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างงานที่นำขึ้นใหม่คำไปใช้ เช่น ขบวนโคมบี้เป็ง ขบวนแห่กระทรงใหญ่ ขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์ ขบวนแห่กิจกรรมรับน้องของสถานศึกษาต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับในร้านถ่ายภาพแนวย้อนยุค และร้านเช่าชุดแต่งงานด้วย การผลิตซ้ำคำขึ้นใหม่คำที่ใช้เพื่อการแสดงทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ถูกทำขึ้นอย่างง่าย ๆ ให้มีลักษณะใกล้เคียงต้นแบบ อาจมีการปรับประยุกต์ในบางส่วน ซึ่งไม่ได้คำนึงว่าจะต้องเหมือนตามลักษณะผ้าโบราณ การนำไปใช้มีทั้งการแต่งกายแบบดั้งเดิมของเชียงตุง และนำไปใช้แบบประยุกต์ ขึ้นใหม่คำที่ผลิตซ้ำออกมาในช่วงทศวรรษ 2530 ได้รับการตอบรับจากกลุ่มคนในแวดวงศิลปวัฒนธรรมและเกิดกระแสทำตามกัน แต่ก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำจำหน่ายเป็นหลัก

สำหรับการผลิตซ้ำคำขึ้นใหม่คำเพื่อการจำหน่ายนั้น ร้านโกมลผ้าโบราณ เป็นเจ้าแรกที่ทำขึ้นในช่วง พ.ศ. 2537 โดยมีแนวคิดในการผลิตซ้ำ คือ พยายามทำตามต้นแบบให้ใกล้เคียงที่สุด ทั้งเทคนิควิธีการทอตัวขึ้น การปักลวดลายบัวคว่ำบัวหงาย และที่พิเศษคือ การเลือกใช้วัสดุดีมีค่า คือ เส้นไหมคำที่ทำจากทองคำ ทำให้ผ้ามีราคาสูงถึงหลักแสนบาท จนเป็นที่กล่าวถึง ว่าเป็นผ้าขึ้นที่มีมูลค่าสูงมากที่สุดในวงการผ้าทอล้านนา ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2550 ละครโทรทัศน์เรื่อง “รอยไหม” ได้ทำให้เกิดกระแสความต้องการผ้าขึ้นใหม่คำในกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งเป็นลูกค้ากลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ นอกเหนือไปจากกลุ่มผู้รักศิลปวัฒนธรรมล้านนาเดิม จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการด้านการผลิตขึ้นใหม่คำ ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า นับตั้งแต่ก่อนละครออกอากาศได้มีการประชาสัมพันธ์ ทำให้มีกระแสกล่าวถึงขึ้นใหม่คำอย่างมาก จนกระทั่งเมื่อละครออกอากาศไปได้ช่วงหนึ่งแล้ว ยิ่งทำให้เกิดความต้องการจนผลิตออกมาสำหรับจำหน่ายต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน

ลักษณะของการผลิตซ้ำคำขึ้นใหม่คำเพื่อการจำหน่าย สามารถแบ่งออกได้ สองลักษณะ คือ

- 1) ขึ้นใหม่คำสำหรับกลุ่มตลาดเฉพาะ (niche market) ผู้ผลิตจะพยายามอนุรักษ์คงรูปแบบ

โครงสร้างให้คล้าย หรือเหมือนต้นแบบเดิมมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเทคนิควิธีการผลิต วัสดุ เส้นใย ลวดลายและอื่น ๆ ซึ่งมีราคาสูง เช่น ไหมคำที่ทำจากทองคำแท้ หมากดาวเงิน ทำจากเงินแท้หรือทองคำ เป็นต้น ผู้ผลิตมักเป็นร้านผ้าทอที่มีชื่อเสียง ทั้งที่มีหน้าร้านอยู่ในล้านนาและกรุงเทพฯ ผ้าชิ้นมีราคาจำหน่ายตั้งแต่หลักหมื่นถึงหลักแสน

2) *ชิ้นไหมคำสำหรับกลุ่มตลาดมวลชน (mass market)* ผู้ผลิตจะปรับเปลี่ยนรูปแบบ และลวดลายเพื่อให้ง่ายต่อการผลิตและลดต้นทุน นอกจากนี้บางครั้งอาจปรับประยุกต์สีเส้นตามความต้องการของผู้บริโภคนำไปใช้ในโอกาสต่างๆ เช่น ชิ้นไหมคำโทนสีดำ เพื่อใช้ร่วมงานศพ ชิ้นไหมคำสีขาว เพื่อใช้ร่วมงานบุญ ชิ้นไหมคำโทนสีหวาน เพื่อใช้ในงานแต่งงาน เป็นต้น วิธีการผลิตมักใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วย เพื่อทำให้ผลิตได้จำนวนมาก บางครั้งอาจใช้วิธีการพิมพ์ลวดลายชิ้นไหมคำ เพื่อให้สามารถจำหน่ายได้ในราคาไม่ถึงพันบาท

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการสืบทอดและผลิตซ้ำ

ผ้าชิ้นไหมคำได้รับการสืบทอดและผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่อง เกิดขึ้นจากสองปัจจัย คือ ปัจจัยภายในที่มาจากคุณค่าของผ้าชิ้นไหมคำเอง กับปัจจัยภายนอกที่เป็นผลมาจากบริบททางสังคม

1. ปัจจัยภายในที่มาจากคุณค่าของผ้าชิ้นไหมคำ แบ่งออกเป็น

1) *คุณค่าความงามทางศิลปะ* ผ้าชิ้นไหมคำ มีความงดงามโดดเด่นเป็นพิเศษ เพราะตัวชิ้นทอขึ้นด้วยเส้นไหมคำ ซึ่งให้ผลทางความงามคือ ประกายแวววาว เมื่อกระทบกับแสงไฟ ส่วนลายปักบัวคว่ำบัวหงายก็มีลักษณะเป็นลายเส้นที่อ่อนหวาน ปักขึ้นจากเส้นไหมคำและไหมสี ซึ่งเป็นเทคนิคเฉพาะ ต้องอาศัยความชำนาญและระยะเวลาในการปัก ผืนหนึ่งไม่ต่ำกว่า 1 เดือน ส่วนเชิงจะต่อด้วยผ้าแพรหรือผ้ากำมะหยี่สีเขียว ซึ่งเมื่อมองในภาพรวมแล้ว ให้ความงดงามกลมกลืน สีสนลละมุนไปตลอดทั้งผืน สร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น

2) *คุณค่าทางเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์* เนื่องจากในอดีตเป็นผ้าชิ้นที่สงวนใช้สำหรับสตรีชนชั้นสูงในราชสำนักเชียงตุงเท่านั้น ดังนั้นจึงทำให้ผ้าชิ้นไหมคำปรากฏอยู่ในภาพถ่ายเก่า หรือเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงตุงอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็น พิธีราชาภิเษกเจ้าฟ้า พิธีแต่งงานระหว่างเมือง เรื่องราวเหล่านี้ได้ถูกนำมาต่อยอด ขยายเรื่องราวให้กลายเป็นเรื่องโรแมนติคชวนฝัน ผ่านสารคดี นวนิยาย หรือละครโทรทัศน์ สร้างความตราตรึงใจให้แก่ผู้เสพสื่อให้เคลิบเคลิ้มตามไปกับเรื่องราวได้โดยง่าย

3) *คุณค่าเชิงพาณิชย์* เป็นผลต่อเนื่องจากคุณค่าสองประการแรก โดยทั่วไปสินค้าประเภทงานศิลปะหรืองานหัตถศิลป์ ซึ่งผลิตด้วยมือมนุษย์จะมีราคาสูงอยู่แล้วในท้องตลาด เมื่อมาผนวกเข้ากับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างสองเมืองที่มีเรื่องความรักเข้ามาเกี่ยวข้องจึงทำให้ผ้าชิ้นไหมคำมีความโดดเด่นทางคุณค่า นำไปสู่การเป็นสินค้าที่มีมูลค่าสูงไปในที่สุด

2. ปัจจัยภายนอกที่เป็นผลมาจากบริบททางสังคม แบ่งออกเป็น

1) *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเมืองเชียงตุง* การสิ้นสุดระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าของเมืองเชียงตุง ส่งผลทำให้บทบาทของชนชั้นสูงหมดสิ้นลง และไม่มีการทำผ้าชิ้นไหมคำขึ้นมาใช้ในราชสำนักอีกต่อไป

เมื่อเกิดกระแสการรื้อฟื้นเครื่องแต่งกายแบบเชียงตุงขึ้นใหม่ ชาวเชียงตุงจึงได้เลือกเอาผ้าชิ้นใหม่เข้ามาเป็นแบบชุดไทเขิน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะจากเครื่องแต่งกายของชนชั้นสูงมาอย่างสามัญชนทั่วไป และกลายเป็นของสาธารณะที่แพร่หลายในสังคมเชียงตุงและล้านนา

2) การส่งเสริมให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวสำคัญในภาคเหนือ มีผลทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์และฟื้นฟูองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาเกิดการผลิตผ้าชิ้นใหม่คำขึ้นในพื้นที่ใหม่ (ล้านนา) ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ ตลอดจนข้ามชาติภายใต้บริบทของสังคมร่วมสมัยได้อย่างน่าสนใจ

3) อิทธิพลจากสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ นับเป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผ้าชิ้นใหม่คำได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น สื่อหลักที่มีบทบาทต่อการทำให้ผ้าชิ้นใหม่คำเป็นที่รู้จักในสังคมระยะแรก คือ สื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ จนกระทั่งปัจจุบัน สื่อสังคมไม่ว่าจะเป็น Facebook, Instagram, Twitter ได้ทำให้เกิดการเชื่อมโยงผู้นิยมผ้าไทย ใช้จ่ายแพร่ แลกเปลี่ยนความรู้ และทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการซื้อขายทางออนไลน์ รวมไปถึงกระตุ้นให้ธุรกิจเกี่ยวกับผ้าประเภทต่างๆ ได้อย่างคึกคัก

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ได้ช่วยขยายองค์ความรู้ทางล้านนาศึกษาในหลายด้าน ได้แก่ การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าและเครื่องแต่งกายไทเขิน ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์อัตลักษณ์ของชาวไทเขิน และปรากฏการณ์เกี่ยวกับคติชนสร้างสรรค์ในสังคมล้านนาร่วมสมัย

ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าและสิ่งถักทอไทได้เติบโตขึ้น จนทำให้สามารถนำไปใช้ผลิตสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ออกมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้า การฟื้นฟูการแต่งกายแบบพื้นเมืองล้านนา ซึ่งนำไปสู่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจการค้า แต่ก็ยังพบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าและเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขิน ยังมีพื้นที่ว่าง ที่ยังไม่ได้ศึกษาในหลายแง่มุม ทั้งนี้ด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดในอดีตไม่ว่าจะเป็นการเดินทางลงพื้นที่ในเมืองเชียงตุงที่ไม่สามารถทำได้อย่างละเอียด หรือเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสารที่ไม่ก้าวหน้าเท่าปัจจุบัน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาจจะช่วยเติมเต็มแง่มุมที่ขาดหายไป ให้มีความสมบูรณ์ขึ้น โดยผลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมชิ้นใหม่คำพร้อมทั้งสังเกตลักษณะทางกายภาพ ทำให้ได้ข้อมูลว่า ชิ้นใหม่คำที่ใช้ในราชสำนักเชียงตุงมี 3 ประเภท คือ ชิ้นใหม่คำแบบที่มีลายปักบัวคว่ำบัวหงาย ชิ้นใหม่คำแบบปักแถบแล่ง และชิ้นใหม่คำปิง ทั้งสามแบบนี้มีฐานานุศักดิ์และหน้าที่ใช้สอยในวาระโอกาสที่ต่างกัน

นอกจากนี้ยังทำให้เห็นลักษณะพัฒนาการทางด้านอัตลักษณ์เครื่องแต่งกาย การที่ชนชั้นสูงเชียงตุงได้นำเอาชิ้นใหม่คำมาเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนนั้น เป็นผลมาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ สังคมของเชียงตุงและเมืองใกล้เคียง แต่เดิมนั้นพบว่า ชิ้นใหม่คำ เป็นชิ้นที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในราชสำนักรัฐไท ซึ่งมีพื้นที่

ตั้งอยู่เหนือแม่น้ำสาย ในระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวิน มิได้เป็นอัตลักษณ์ของเมืองใดเมืองหนึ่งอย่าง เฉพาะเจาะจง แต่เมื่อเมืองเชียงตุงเริ่มมีพัฒนาการทางการเมืองอย่างเข้มข้นขึ้นในช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครอง ความมีระบบระเบียบแบบแผนในราชสำนัก ได้ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของวิถีชีวิตชนชั้นสูง เกิดมาตรฐานของ รูปแบบการแต่งกาย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแยกกลุ่มตนเองออกจากกลุ่มอื่น ในขณะที่เดียวกันการเสื่อมสลาย ลงอย่างรวดเร็ว ของรัฐไทที่เคยมีขึ้นใหม่คำใช้ในราชสำนัก อย่างเชียงรุ่ง เมืองสิงห์ ทำให้ความทรงจำของสังคม เกี่ยวกับเมืองที่แต่งกายคล้ายคลึงกับเชียงตุงเลือนหายไป ส่วนเมืองเชียงตุงที่ยังคงมีชนชั้นสูงเรื่อยมาจนถึงช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 สามารถรังสรรค์ผ้าขึ้นใหม่คำในรูปแบบต่างๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง และจนท้ายที่สุดได้รับการ คัดเลือกจากพลเมืองชาวเชียงตุงในยุคต่อ ๆ มาให้กลายเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์

ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับผ้าและเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่มองว่าเครื่องแต่งกายของแต่ละกลุ่ม ชาติพันธุ์ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มนั้น ๆ ควรได้รับการพิจารณาและทบทวนใหม่ ควรมีบริบททางด้านมิติเวลา เข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากอัตลักษณ์ทางการแต่งกายเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

จากการศึกษาปรากฏการณ์ความนิยมผ้าขึ้นใหม่คำในวัฒนธรรมล้านนาร่วมสมัย ช่วยทำให้เข้าใจ กระบวนการการนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมในอดีตมาใช้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกว่า “คติชนสร้างสรรค์” ได้อย่างชัดเจนขึ้น ขึ้นใหม่คำเป็นเพียงหนึ่งตัวอย่างเท่านั้น ในสังคมวัฒนธรรมล้านนาร่วมสมัย ยังมีวัฒนธรรม อื่นหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นประเพณี พิธีกรรม ศิลปะ ทัศนกรรม หรือวิถีชีวิตจากอดีตถูกคัดสรร เพื่อนำมา รับใช้สังคมปัจจุบัน สังคมล้านนาร่วมสมัย จึงเป็นสังคมที่มีความน่าสนใจในแง่ของการใช้คติชนสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากขาดสำนักทางอัตลักษณ์ที่มีอย่างเข้มข้นของคนในพื้นที่ และรากฐานที่ดีใน การศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของตนเอง

การส่งเสริมให้มีการเติบโตและขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับล้านนาศึกษาอย่างต่อเนื่องและยาวนานมากกว่า 30 ปี จากทั้งภาครัฐและเอกชน ก่อให้เกิดองค์ความรู้มหาศาลในหลายแขนงวิชา ทั้งประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ศิลปะ ฯลฯ เมื่อรากฐานทางวิชาการเข้มแข็ง จึงเป็นการง่ายที่จะหยิบองค์ความรู้เหล่านี้ไปใช้งาน กลายเป็น ดอกผล เบ่งบานอย่างงดงาม แต่งแต้มสีสันให้ผืนแผ่นดินล้านนาต่อไปได้อย่างไม่รู้จบ

ข้อเสนอแนะของงานวิจัย

ข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อยอด การศึกษาเกี่ยวกับผ้าและการแต่งกายไท ควรได้รับการให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากผ้าเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่มีความใกล้ชิดมนุษย์มากที่สุด จึงสามารถสะท้อนค่านิยม ความคิด และจารีตประเพณีของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี อันจะนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่มีมิติ มี มุมมองที่หลากหลายมากขึ้น

ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ยังมีวัตถุทางวัฒนธรรมอีกหลายประเภท ที่ควรได้รับการศึกษา หากได้มีการศึกษาย่อมจะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมล้านนา หรือ ไทยร่วมสมัยได้ครอบคลุมมากขึ้น

สำหรับข้อจำกัดในการศึกษา พบว่าการเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากการสัมภาษณ์ บุคคลที่เคยอยู่ร่วมสมัย ได้ใช้ชีวิตในราชสำนักเหลือเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ประกอบกับมีอายุมาก ผู้ให้ข้อมูลมีปัญหาด้านสุขภาพหรือมีฉะนั้นก็เริ่มลืมเลือนเรื่องในอดีต ทำให้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก นอกจากนี้การเก็บรวบรวมผ้าขึ้นใหม่คำโบราณมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการสืบเสาะค้นหาทายาทที่รับเก็บรักษาผ้าขึ้นใหม่คำโบราณ ประกอบกับมีผ้าขึ้นใหม่คำโบราณอีกจำนวนหนึ่ง อยู่ในความครอบครองของทายาท ซึ่งอยู่ต่างประเทศ จึงทำให้ไม่สามารถเดินทางไปเก็บข้อมูลได้ หากในอนาคตมีผู้ที่สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างครบถ้วน ก็จะเป็นการเติมเต็มข้อมูลหลักฐานให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

รายการเอกสารอ้างอิง

- Bunkhum, B. (2012). *Visiting Chiang Tung and Salavin*. 2 edition. Phitsanulok: Ratanasuwan Printing. (In Thai)
- Conway, S. (2003). *Power dressing Lanna Shan Siam 19th century court dress*. Bangkok: The James H. W. Thompson Foundation. (In Thai)
- Juathong, P. (2015). *City of Chiang Tung*. Chiang Mai: Chiang Mai University. (In Thai)
- Kasetsiri, C. (2009). *Myanmar: history and politics*. Bangkok: Social Sciences and Humanities Textbook Project Foundation. (In Thai)
- Natalang, S. (2015). *"Creative traditions" in contemporary Thai society*. Bangkok: The prince maha chakri sirindhorn anthropology centre. (In Thai)
- Pakdeenarong, P. (2004). *The Politics of Aesthetics, Tube Skirts and the process of reviving Mae Jam culture*. Master Thesis (Social Development Program) Graduated School, Chiang Mai University, Thailand. (In Thai)
- Panitchapun, V. (2004). *Tai fabrics and textiles*. Bangkok: O.S.Printing House. (In Thai)
- Panitchapun, V. (2013). *Tai Khun of Chiang Tung*. Phayao: Lanna Art and Culture Center Project (Tai) Phayao University. (In Thai)
- Prajuabmaua, C & Pratyaporn, V. (2004). *On ethnic education guidelines*. Bangkok: The prince maha chakri sirindhorn anthropology centre. (In Thai)
- Ritpen, S. (2013). *Sao Nang*. Chiang Mai: Max Printing. (In Thai)

- Seangngam, P. (2015). *Tai Khun Temple, Keng Tung, Shan State, Myanmar in the globalization*. Master Thesis (Regional study) Graduated School, Chiang Mai University, Thailand. (In Thai)
- Sripasang, V. (2009). “The Queen Lanna Tube Skirts” in *80th Anniversary of Jao Duangdeun Na Chiang Mai*. Chiang Mai: Tourism Authority of Thailand Chiang Mai Office. (In Thai)
- Tangtavonsirikul, C. (1998). *The symbol of Wiang Chan woven fabric*. Bangkok: Social Sciences and Humanities Textbook Project Foundation. (In Thai)
- Santasombut, Y. (2008). *Power, space and ethnic identity, politics, and culture of a nation state in Thai society*. Bangkok: The prince maha chakri sirindhorn anthropology centre. (In Thai)